

כל הנברא בשמי / הפטרת בראשית (ישעיה, מ"ב, ה-ה-כא) (1)

א. עושר שמור

פרשת בראשית עמוסה בעניינים הרבה. היא חובקת מאות רבות של שנים וכל ענייניה אומרים ראשוניות: בריאת עולם ובריאת אדם; מעמדו של האדם; חטאו וגירושו; חטאו של קין ועונשו, השתלשלות הדורות הראשונים; ה"חרטה" האלהית על מעשי היצירה ועוד. היש בכל פסוקי הנבואה פרק שיהלום את השפע הקיים בפרשתנו?

והנה רובם ככולם של הקהילות אימצו להם את נבואתו של ישעיה בפרק מב (2) (יש המאריכים בתחילה ויש המוסיפים בסוף כמצויין בהערה 1). ואין לנו אלא לבקש הקשרים וזהות בין נבואה זאת להפטרה, ורעיונות ומסרים המתחדשים בנבואה.

ב. אמירה מתמדת

כבר בפתיחה מדברת הנבואה על ה' כבורא כל:

"כה אמר הא-ל ה' בורא השמים ונוטיהם רקע (3) הארץ וצאצאיה (4)..." (ישעיה, מ"ב, ה).

והרי הדברים מיוסדים על הכתוב הראשון בתורה:

"בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ."

אבל בנבואה מתחדשים כמה דברים:

1. אמירה: "כה אמר האל ה' בורא השמים..." אמירה קודמת לתואר. והרי זה רומז אולי לכך שגם לכל בריאה ובריאה קדמה אמירה; קודם שברא - אמר. אכן בהמשך הבריאה מצינו אמירות: "ויאמר אלהים..." ומדברי חכמים למדנו שאף בראשית אמירה היא, שכך שנינו בראש פרק ה' ממסכת אבות: "בעשרה מאמרות נברא העולם", והבהירה הגמ' במס' ר"ה (לב): "בראשית נמי מאמר הוא דכתיב: 'בדבר ה' שמים נעשו'".

2. בריאה מתמדת: בעוד שבתורה נאמר דרך תיאור 'בראשית ב ר א', הרי כאן תוארו של ה' ב ו ר א. משמע בורא בכל עת, כדרך שאנו משמיעים בברכת יוצר: "ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית".

אכן רק בורא מתמיד מתערב תדיר בבריאתו, אם לשפר ואם להרוס. וכך בהמשך הנבואה אנו מוצאים: "אחריב הרים וגבעות וכל עשבם אוביש... ואגמים אוביש" (מ"ב, טו), מכאן לאפשרות של חרטה שאנו פוגשים בסוף הפרשה ולהחלטה: "אמחה את האדם אשר בראתי... מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים..." (בראשית, ו', ז). בבריאה דינמית ומתמדת אפשריים זעזועים ותמורות.

אבל בקביעת הזעזועים והתמורות כבר יש לו שותף לקב"ה כביכול הלוא הוא האדם. מעשיו של האדם אפשר להם להכריע גורלו שלו וגורלו של העולם.

ג. עולם אדם ועם

פיסגתה של הבריאה - האדם. הוא שנברא לאחרונה למצוא את הכל מוכן לפניו, הוא שנשמתו חצובה ממקור עליון "ויפח באפיו נשמת חיים" (ב', ז), הוא שנברא בצלם אלהים, הוא שעומו דיבר הבורא והציב בפניו ייעוד ודרך: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה..." (א', כח). ואילו בהפטרה לא על אדם ידובר (5) אלא על עם:

"נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה" (מ"ב, ה)

ואותו עם בא בברית עם הבורא "לברית עם לאור גוים". וייעודו: "לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר..." (ז). צירוף זה של ראשית בריאה ומתן נשמה לעם מהווה כעין חיזוק

לדרשה שמביא רש"י בפירושו לכתוב הראשון "בראשית" -...בשביל התורה שנקראת ראשית... ובשביל ישראל שנקראו ראשית".

המונח 'בשביל' אינו ביטוי לתחושת עליונות ובלבדיות בעולם, כאילו רק לישראל זכות קיום ממשית, אלא הרי זה מעין האמור במשנת סנהדרין (סוף פרק ד'): "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם". והוסיף רבי נחמן מברסלב: "וחייב אני לראות בתיקוני". לא עליונות התובעת זכויות יתר, אלא ביטוי לעוצם האחריות והיעוד; גורלו של כל העולם, על כתפיו של העם הזה הוטל. אכן בנבואה זו עצמה מצוי כתוב המבטל אפשרות של תפיסה הרואה באחד מן הברואים, או בחלק מהם, תכלית כל הבריאה כולה, אלא כל יצור לתכליתו נברא:

"כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" (מ"ג, ז).

והלא מזה הכתוב למד הרמב"ם (6) שכל חלק מחלקי הבריאה, תכליתו נעוצה בו עצמו וכבודו של ה' אמור להיות מושר מקצה הארץ ועד קצה:

"שירו לה' שיר חדש תהלתו מקצה הארץ... יורדי הים ומלאו... שימו לה' כבוד ותהלתו באיים יגידו" (מ"ב, י-יב).

ד. גלות וגאולה

גם האדם בפרשה, וגם העם בהפטרה נענשים בעונש גלות. האדם מוגלה מגן עדן עקב חטאו, והעם אף הוא משולח לגלות - "והוא עם בזוז ושסוי... היו לבז ואין מציל..." (מ"ב, כד) והנביא מסביר בשל מה באה הרעה הזאת "מי נתן למשסה יעקב... הלוא ה' זו חטאנו לו... ולא שמעו בתורתו (כד).

אבל בעוד שבפרשה נשאר האדם בגלותו ושוב לא חזר לגן עדן, הרי הנבואה מדברת על חזרה וגאולה:

"...ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך. אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק..." (מ"ג, ה-ו).

ואולי הקשר בין הפרשה להפטרה מלמד כי עם גאולתם של ישראל ייסגר גם מעגל נודדיו של האדם הראשון וכלל המין האנושי, וזרעו של אדם הראשון עשוי לשוב אל מחוז החפץ הנכסף, אל גן העדן (7).

באמת עצם מעשה הבריאה אפשר לו להיראות כחזיון גאולה. שכן הנביא מתאר:

"וואתנך לברית עם לאור גוים. להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך" (מ"ב, ו-ז).

ולפי התיאור הבראשיתי, העולם כולו טרם היותו, עטוף היה במעטה חושך "וחשך על פני תהום", עד שנשמעה בשורת הבריאה והגאולה: "יהי אור". ואולי גם נסמכה הנבואה לתיאור הבריאה, ללמוד וללמד, שהגאולה כמוה כמעשה בראשית, כבריאית האור לראשונה (8).

בהפטרה מצויה בשורת גאולה לחטא בראשית נוסף. בפרשה מסופר כי בימי אנוש "הוחל לקרא בשם ה'" (ד', כו), ופרש"י עפ"י המדרש (ב"ר, כ"ג, ז) "אז הוחל לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן ע"ז ולקריתן אלוהות" - ראשיתה של עבודה זרה בעולם (9).

והנביא מנבא:

"...נסגו אחר יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם אלהינו" (מ"ב, יז).

ה. עדות ה' נאמנה

כאמור שני מנהגים עיקריים הם, כאשר האשכנזים מאריכים. ודומה ששני מסרים מודגשים לנו בחתימות.

למנהג הספרדים, חותמים בכתוב: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר" (מ"ב, כא). והרי זה כמו רמיזה לדרשה שהוזכרה לעיל: "בראשית" - בשביל התורה שנקראת ראשית". אף היא, התורה, עדות היא, ועדות בה.

והמנהג האשכנזי חותם בכתוב המדבר על עדים אחרים "אתם עדי נאם ה'..." (מ"ג, י).

הבריאה כולה מעידה על בוראה (10), אך יחידים הם בני ישראל שהם מודעים לשליחותם זאת, להיות עדים נאמנים "כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה" (שם).

הערות:

- (1) לתימנים מתחילת הפרק. לאשכנזים עד מ"ג, י.
- (2) פרט למנהג רומניה, לפיו מפטירים בנבואה מסוף ספר ישעיה הפותחת בפסוק: "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה..." (ס"ה, יז).
- (3) מעניין, בבראשית יוחד השם רקיע לשמים, מאז אמר אלהים: "יהי רקיע בתוך המים", ואילו כאן "רוקע הארץ..." מעין זה מצינו גם להלן "נטה שמים לבדי, רקע הארץ מאתי" (מ"ד, כד), וזה מיוסד כנראה גם על האמור בתהלים "לרקע הארץ על המים" (קל"ו, ו).
- (4) אפשר שהביטוי 'השמים ונוטיהם; הארץ וצאצאיה', מאשר את שפירש הרמב"ן בכתוב הראשון בתורה, שכבר בתחילה ברא ה' את החומר ההיולי שממנו השמים וגרמיהם, והחומר ההיולי הארצי שממנו כל הנבראים על פני האדמה. אף הוא הביא מדרש שדבריו פונים לכיוון זה: "את השמים - לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, ואת הארץ - לרבות אילנות ודשאים וגן עדן" (ב"ר, א', יט).
- (5) אכן למנהג התימנים אפשר למצוא גם דברים על אדם יחיד "הן עבדי אתמך בו, בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו" (מ"ב, א). אדם יחיד זה הוא האדם המעולה, המלך המשיח (רד"ק שם), וכמוהו כאדם הראשון נחה עליו רוח ה', ואף כמוהו כאדם הראשון הינו אישיות האוצרת בתוכה את האנושות כולה.
- (6) מו"נ, ג', יג. עיי"ש היטב, ולאור דבריו עיין שוב בפסוקי הנבואה וראית, כי שאלת היעוד והתכלית היא שאלה מכריעה כאן.
- (7) כמין זכרי פורענות שניתכו אז על האדם בבראשית, באים בפסוקי ההפטרס כמו: "כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד" (מ"ב, יד). והרי זה הד ותוצאה לקללת בראשית "בעצב תלדי בנים" (ג', טז) משאכלו האדם ואשתו מעץ הדעת טוב ורע נפקחו עיניהם. אבל באמת הפכו עיוורים מבחינת הכרות של אמת ושקר (ראה מו"נ, א', ב). והנביא מדבר על העיוורים והחרשים (מ"ב, טז-כ). ועוד קודם: "לפקח עינים עורות" (מ"ב, ז).
- (8) וראה בישעיה להלן "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה..." (ס"ה, יז) וראה לעיל הערה 2.
- (9) וראה גם ברמב"ם, ריש הלכות עבודה זרה.
- (10) ולשמים ולארץ עדות מיוחדת, ראה רש"י תחילת האזינו.